

PRZEŁOMIĆ (110) *vb pf*

e jasne; -o- (8), -ó- (3); -o- *OpecŻyw, MurzNT, Mącz, KochFr, KochFrag*; -ó- *OrzJan*; -o- : -ó- *GosłCast* (3:2).

inf przełomić (47). ◇ *fut* 1 sg przełomię (2). ◇ 2 sg przełomisz (6). ◇ 3 sg przełomi (13). ◇ 3 pl przełomią (7). ◇ *praet* 2 sg m -ś przełomił (1). ◇ 3 sg m przełomił (10). ◇ 1 pl m pers -esmy przełomili (1). ◇ 3 pl m pers przełomili (5). ◇ *imp* 2 sg przełom (5); -óm (1) *KochFr*, -óm (1) *GosłCast*, -(o)m (3); ~ -m (2), -(m) (3). ◇ *con* 3 sg m by przełomił (7). ◇ *con praet* 3 sg m by był przełomił (1). ◇ 3 pl subst przełomiłyby były (1). ◇ *impers con* by przełomi(o)no (1). ◇ *part praet act* przełomiwszy (3).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde także XVII w.

1. Podzielić siłą na części coś stosunkowo twardego (14) :

a. Łamiąc (zwykle na dwie części) (12) :

przełomić co (7): Ten korzeń iest ciężki á nie ma w sobie dziurek/ á gdy gi przełomisz iedno czyrwone żyłeczki z białemi wespółk mieżzane *FalZioł* III 5a; ten szpifglas iesth nalepży kthory gdy przełomisz iest iafny/ á błyfnący *FalZioł* III 39c, III 2b; *RejZwierz* 18; Czego gdy vczynić nie mogli [tj. złamać pęku strzał]: on [Sylvius] pojedynkiem káżdą sam przełomił. *SkarKazSej* 676b. *Cf przełomić co czemu.*

przełomić co czemu (żywotne) (2): Czemu ryby gdy im grzbiet przełomi hnet zdychaią. *GlabGad* D8v, E4v.

Szereg: »przeciąć albo przełomić« (1): A to gdy ią [ziele helinę żółtą] przetnieisz albo przełomisz/ żółtość podobna szafranowi w niey sie vkaże. *FalZioł* III 2b.

Przen [co] (5) : A nie dafz mu [ciału] fwey woley/ áby o fwey mocy/ Ták buiáło puftopás y we dnie y w nocy. Abowiem ten błędny woł/ kędy wolna trawá/ Radby y płot przełomił/ choציay tám zła spráwá. *RejWiz* 190; *RejZwierz* [193]v; Rácż [Panie] Niebo przełomić/ k nam się nádoł fklónić *ArtKanc* A11.

przełomić czym (1): Bo gdybyś sie ná krzyż on tárgnąć miał: chcąc gi przełomić/ siłą y rozumem fwym: ábo gi od siebie odrzucić: tedybyś nie co inżzego czynił: iedno co złe á obmierzłe dżiatki zwykły czynić *CzechRozm* 226.

a) *Przeszkodzić w czymś* (1) : [będąc we śnie ptakiem] Siéklém różné powietrza wiatrolotnym fzumem Lekkich fkrzydeł [...]. Gżegżólká sie wyrwála/ [...] ledwie nie przełomi Lotu mégo *GosłCast* 20.

b. *Rozbijając* [co] (2) :

[*przełomić czym*: Moyzełz lafką morzu sie rozłtąpić kazał/ y opokę rozgá mogł przełomić. *WujPosN* 1584 I 398 (Linde).]

Przen (2) : Y przełomię [conteram] sam pychę mocy wáfzey/ á vczynię wam niebo iáko zelázne/ y ziemię wáfzę iáko miedzianą. *BibRadz Lev* 26/19.

przełomić czym (1): áby pychę/ złość/ á vpor czárta sprzećiwnego/ pychę fwiátá obłudnego/ [Zbawiciel] pokorą swoią przełomił *RejPos* 3v.

2. Pokonać, zwyciężyć; *frangere* *Modrz* (51) :

przełomić kogo (5): Iesłibyście zgodni byli. Pokoy zawnždy będzie z wami/ Boć was żadny nie przełomi. A będziecieli w niezgodzie/ Rychło przyydziecie ku łzkodzie *BierEz* I4, I4; *RejKup* P; Gdy będziecie połpołu/ nikt was nie przełomi/ A gdy rozno poydzyecie/ być káždemu w toni. *RejZwierz* 18; Dwánaście tylko ná on czás Pánńkich zwolennikow było/ á żadna ich moc z mocámi przełomić nie mogła. *ReszPrz* 5.

przełomić co (1): Tenże [*Kato*] áby Kráfsowę y Pompeiułowę/ ktore iuż było ná Konfulatstwo náznáczono/ możność przełomił/ ołtro się Hetmáńńtwá mieyskiego dopirał. *ModrzBaz* 43v.

Zwrot: »mocą przełomić« (1): bo widząc Páná takie⁸⁰ ktory ielt Tiraⁿne^m iáńnym leć że ieno práctic nie vmie/ mocą też trudno przełomić ma/ gdy sie ftany wżyftskie łpoiemy w iedno Pánńkie z Rycerfkimy *MycPrz* II C4v.

Przen [*kogo* (2), *co* (5)] (7) : Ták mowi Adonái Iehowá/ oto ia do ciebie Gogu [...]. Bo przełomię [*conteram*] cię/ y włożę wede [*lege*: wędę] ná czeluść twoię *BudBib Ez* 38/3; Y widzą/ że godne/ wiecznego łlawienia/ To co/ łpráwiedliwy zrzádził Pan łtworzenia. Sławy mocy iego/ wiek żaden nie fłłomi/ Ani iego władzey/ wżytek świat przełomi *GrabowSet* T4.

przełomić czym (1): *RejPos* 139 cf *W połączeniu szeregowym*.

W połączeniu szeregowym (1): A ten dobrotliwy Syn á then náłz miłóściwy Pan/ Pan Iezus Kriftus/ wżytki ty łrogości/ wżytki ty przekłęctwá zwyciężył/ przełomił/ á wblágał męką łwoię świętą *RejPos* 139.

a) *Przeciwwstawić się* [*czym*] (1) : Więc ci się niechce na kościoła rzymńskie⁸⁰ nauce przełtać? [...] Więc tak łám chcelz/ twoię głowá wżyftki przełomić? Więc to v ciebie kacertwem będzie co tak wiele zácnych łudzi od dáwnych czálzow ćwierdziło? *MurzHist* M3v.

b) *Wziąć górę* (1) :iáko czálzow łwych [*Pan*] płákał nád miáłtem onym/ w ktorym był ten kościół [...] zbudowány: rozumiejąc temu/ iż łpráwiedliwość iego iuż nielzá iedno sie mufiáła okázác nád nim/ á miáła przełomić ono miłofierdzye iego *RejPos* 350v.

c) *Usunąć przeszkodę* (1) : A to bywa dla tego/ yż ielzce niedoświádczeni nie obaczyli/ áni wważyli/ przebywań/ przebiegow/ y łkrytości/ ktore w naukach potaiemnie tkwiá [...]/ ále takowe mniemania/ a trudnoći wśiłowanie a wftawicżność przełomi. *KwiatKsiąż* L3v.

a. *W walce* (38) :

przełomić kogo (10): Potym łám Máchomet rzucił sie ná knechty y łud wżytek piełzy/ ácz w łwey łpráwie łtali włzákże ie łácno przełomił iáko nędzą łtrapione. *BielKron* 309v; A gdy sie rozerwáli [*Litwa*]/ iedni do Prus/ drudzy w polá/ [...] iuż ie było łnadnie Rułi przełomić. *BielKron* 358v, 259v, 314v, 352, 424, 438v [2 r.]; *ModrzBaz* 108v; *StryjKron* 46; áżaz [*Turczyn*] sie łtárác nie będzie/ iakoby przecię wálzę kró: M piérwéy przełomił? áżaz nie drzewiéy vderzy ná wálzę Kró: M. *OrzJan* 82.

przełomić co (4): [*Skanderbeg mówił do książąt*:] ábych dobrze iego [*Amurata*] mocy w łtępnym boiem przełomić nie mógł/ tedy zá Bożá pomocą zá świádomośćią mieyfc/ y kráin połózenia/ thák go długo trapić będę/ [...] áż muśi wieždżác z łziemie z łzkodą y zlekośćią łwoię *BielKron* 244v; ktorych [*Sarmatów i Scytów*] mocy nigdy nie mogli przełomić/ áni Kártáginowie/ [...] tylko łámi Sauromáte. *BielKron* 338, 352. Cf *Zwrot*.

Zwrot: »upor przełomić« (1): [Amurat mówił do rycerstwa:] zażefmy bogátfzych pánow/ wiefłzych krolow/ kfiázát niefkaráli/ á ich vpor przełomili/ álfzbyfmy tego wfzeteczniká [Skanderbega] niemieli fkárác. *BielKron* 246v.

Szereg: »przełomić i przerazić« (1): Bolefław z pofilecznym vffem Slężákw w bok ludu Celárfkiemu przypadł/ przełomił y przeráził wojfko Celárfkie *BielKron* 352.

Przen [co] (2) : iuf niezliczeni męczennicy oboiey płci/ y roznych lat/ ná náfzey przáfnicy vtuczeni/ wfzytki náifzdy báfwochwálfkie przełomili/ iufz śwíát y Kxiążę iego pod nogámi mieli *SkarJedn* 389.

Szereg: »pożyć albo przełomić« (1): POípolite teź ruftenie náfze/ [...] poniewáfz murem iefł y fundámentem mocy náfzey/ [...] nietylko przyfłtoyna/ ále y potrzebna rzecz iefł/ áby był dobrze vgruntowány/ żeby fię mieyfce żadne niedáło/ w czymby go nieprzyiáciel pożyć álbo przełomić mogł. *GrabPospR* K2.

α. *Zrobić wyłom w szyku wojskowym [w tym: kogo (3), co (18)] (22)* : Aydynus piefze ípráwował/ ktore ták ciáfno ízykowano iákoby fię ieznym przełomić niedáli ze wfzech ítron. *BielKron* 244v; Prokop y Alexándér bráčia s Sieniáwy/ y drudzy z rotámi íwymi/ [...] wyfthápiłi z obozu/ przyfzli práwie w bok Wołochom/ z wielką chucią fię ínimi potkáli/ y przełomili ie áż fię poczęli miefzác *BielKron* 422v, 315v, 353v, 359, 384; A iefliby cie nieprzyiáciel w tym vprzedził íżby lewy rog przełomił/ wfzytki pomocne vffy ná lewą ítronę máfz obroćić/ á moc mocą odpierác *BielSpr* 20v; bo ci máią tym obyczáiem wfyfthkim dobre ferce vczynić ktorzy fię ná przodku potkaią á nieprzyiácielkie wojfko przełomią/ á iefliby fię omylili ná czym/ źle vczynią ferce drugim. *BielSpr* 22; przeto Alexándrowego wojfká głownego thákim porzádkiem ízykowanego/ zadny nieprzyiáciel nigdy nieprzełomił. *BielSpr* 30v; Wiele fię tego przygádza/ íż mocni ludzie/ ktemu zbroyni ná przodku będąc/ obá rogi nieprzyiácielkie przełomią/ przełomiwfzy máią nieprzyiáciela ogárnác z obu ítron *BielSpr* 33v; Iefli [Węgrowie] przełomią czoło nieprzyiácielkie poczną fobie dobrze/ iefli nieprzełomią/ vftápią na zad aby ich drudzy rátowali *BielSpr* 65v, 8v, 14, 18 [2 r.], 30, 32 (16); [nagle vderzili ná Rzimiány ktorzi beli w obozie ná gorze áżeby zábráli dobro ich/ czo vdziáłali/ y przełomili oboz. *FlawHist* 90].

W charakterystycznych połączeniach: przełomić czoło (4), [oboz], (lewy) (oba) rog(i) (7), (walny) uf(iec) (2), (głowne) wojsko (3).

3. *Doprowadzić do zmiany czyjejs trwałej postawy, zdania, przekonania (36)* :

a. *W stosunku do innej osoby: skłonić do zmiany lub wymusić ją; ugiąć, przekonać, wyperswadować [w tym: kogo (3), co (18)] (22)* : *Diar* 27; Bo káždego przełomi miłe przyrodzenie/ A rychley niżli w cnoty przywiedzye w zgorfzenie. *RejWiz* 53v, 129v; Tákáć cnotá moc miewa/ y írogość przełomi/ Ale miła niecnotá/ y niewinne goni. *RejZwierz* 21v; Nie lękaycie fię nic od ítráchu ludzkiego á nie dáycie fię przełomić *RejAp* 179, 2; *RejPos* 217v; Zwyczáy thrudno przełomić. *RejZwierz* 113 marg, Bbb3; Bo ty ínadź murem będąc páńftwá Troiáńfkiego/ A czemuś nie przełomił chcenia krolwfkiego. Ześ do rády dáł pobráć nikczemne mlókofy/ Ktorem nie ludzi rzędzić dáć było kokofzy. *PaprPan* Ff2v; one czyfłe Pánienczki/ one męźne Wdowy/ ktorem żywot był Chryfłus/

á śmierć zylkie^m/ których itałości żadna moc przełomić/ żaden Tyrran nárulzyć nigdy nie mógł
ReszPrz 25.

przełomić czym (4): RejPos 282; oćiec rozgniewany/ krolestwo mu odiał/ y wżytko pobrał. Iednák y tym itateczności iego przełomić niemogąc: do więzienia go ciáfnego/ y zá ręce y nogi zwiázanego/ pořadził. SkarŻyw 368, 167, 200; [Y przełomił [confregit] Dawid męże fwé mowámi/ y nie dopuścił im powtác ná Saulá WujBib 1.Reg 24/8 (Linde)].

[przełomić w czym: chcą fyę telz o koronácyą záprzeć áby nyebełá, ale y wtym fyę panv przełomić pewnye dádzą gdy fyę na to vprze ListyPol II 1550/507.]

W charakterystycznych połączeniach: przełomić chcenie, gniew, myśl, serce (3), stałość, stateczność, wolą, (zły a swowolny) zwyczaj (3); przełomić [mowami], prośbami, słowy.

Zwroty: »gwałtem przełomić« (1): Iefliże iuz ták s tey cnoty fwey nie będyełz fie chciał obaczyć/ á iž iuz gwałtem przełomiłz gniew tego páná á tego krolá fwego niebieskiego RejPos 248.

»przełomić upor« [szyk zmienny] (2): rozum ich łácno przekonác: ále woley y vporu nieprzełomiłz. SkarŻyw 369; SkarKaz 382b.

Szereg: »przełomić a zwalczyć« (1): Słuchayże tu/ iž Pan widząc to złe á fwowolne á grzechem zgwałcone przyrodzenie náfze/ iž áni rozum/ áni fthrách/ áni żadne przełtrzegánie/ iuz themu fpořtác nie może/ áby mogło przełomić á zwalczyć then zły á fwowolny zwyczaj iego. RejPos 247v.

W przen (3) :

Zwrot: »przełomić serce« [szyk zmienny] (3): Nigdy tego niewczynię: czyn co chcelz/ małz ogień/ małz kije/ małz bełtyie/ vżyi ná mnie y fkořztuy wżytkiego: ferćá mego nigdy nie przełomiłz. SkarŻyw 151; Ná koniec šiořtry z wielkimi prośbámi y fłowy miękkiemi przełomić ferce iego chćiáły. SkarŻyw 200, 167; [O co on [męczennik] niedbał. y widząc iłz mu żadna męká ftrałzná nie byłá/ ktoráby ferce iego przełomić mogł/ vżył nád nim chytrey á czártowłkiey fztuki SkarŻyw 33 (Linde)].

Przen (3) : Przełomiłyby były [Fregissent] y one członki człowiecze powiedáiące słońce być ciemne dwu oczu wotum/ by fię był rozu^m zwirzchnością fwą w to niewłóżył/ á niefkazał ták iáko šię rzecz w łobie ma. ModrzBaz 30.

a) Przeprowadzić swoją wolę [czym] (2) :

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Acžkolwiek przy wybieraniu iego [Olbrachta] były rozne głófy/ bo iedni chćieli Zygmuntá [...]. Drudzy Olbráchtá iáko ftařzowego. Dano to ná wolą Frederykowi Biřkupowi/ tákież máłce ich/ kthorzy tho mocą przełomili/ iž Ianá Olbrachta wybráli. BielKron 398.

Zwrot: »mocą przełomić« (1): BielKron 398 cf Ze zdaniem dopełnieniowym.

Szereg: »zwyciężyć a przełomić« (1): A thák nielza było iedno iž ony przełózone miáłthá onego/ á zwłáfczćá duchowne/ bárzo thá rzecz doćiłkálá: ták iž tego [wykorzenia nauki Chrystusowej] nie mogli prawdą zwyciężyć á przełomić/ nielza im iuz było/ iedno fie vciec do gwałtu do mocy RejPos 282.

b. W stosunku do samego siebie: przemoc, opanować swoje wzruszenia, przyzwyczajenia, zaprzestać [co] (14) : Aleć rádżę przełom przyrodzenie/ [...] Pomni żeć tu krotki čás twey fpráwy/ Spráwuyże fie iáko człowiek práwy. RejPos Bv; SkarKaz 515a.

przełomić czym (1): On poślufzeńftwem wołą fwoię przełomiwfzy: wrocił fię z onymi pośly. *SkarŻyw* 354.

W charakterystycznych połączeniach: przełomić bojaźń, bol, nałog, postrzał miłości, przyrodzenie (2), *wołą, zły zwyczaj; przełomić posłuszeństwem; przełomić mocno.*

Zwrot: »w sobie, na sobie przełomić« [szyk zmienny] (5:2): *RejPos* 208v, 257v; Aták márníe tráćimý y czáły y ípráwy/ Gdy kto chodzi s ízumnym łbem iáko błazen práwy. A iefli teź ten náłog kto w łobie przełomi/ Máło iefzcze nie gorfzy niź ten co był w toni. *RejZwierc* 252v, 77, 153v; Trudno nagle porzucić miłość záftárzáłá/ Trudno/ lecz fię iuź ná to vday myślá cáłá. To lámo zdrowie twoie/ ná tym włytko tobie/ Można/ ábo niemožno/ przełóm to ná łobie. *KochFr* 108; Bo nietylko tego w ludźi wmówić niemoğli/ ále y między lámémi/ rzadki/ któryby to był ná łobie przełomił/ żeby był w téy mierze według náuki íwéy [że nieszczęście nie musi być ciężkie] fię záchował. *KochFrag* 47.

Szeregi: »przemoc i przełomić« (1): Choć teź z cudnym ogródkiem/ przedsię do miłości/ Zkąd wćiekam/ prowadźifz: odmięniałz ciężkości. (-) Iefliź to możefz przemoc/ y mocno przełomić Chwałę/ możefzli myśł twą od tego odkłónić. *GosłCast* 39.

»przerwać i przełomić« (1): człek w grzechu leżąc/ wwiąźány iefł od czártá zá nogę: gdy chce co dobrego czynić/ czárt [...] niedopusći/ á do łiebie go targa: afz zá wielką pilnościá y łáłką Bożá/ nić onę/ to iefł/ zły zwyczaj przerwać y przełomić/ y gwałł łobie vczynić potrzebá *SkarŻyw* 338.

»zgwałćić a przełomić« (1): Iuź chociaby go nacź wiodłó ono złe á fkáźone á náklónione przyrodzenie iego/ iuź ie fnádnie zgwałćić á przełomi/ wípomniawfzy co iefł Bog/ co iefł zwirzchność iego *RejPos* 208v.

W przen (2) : Prziymi y złé/ á przełóm/ ten postrzał miłości: Bólem zięta/ przełóm ból/ w wielkiéy ćierpliwości. *GosłCast* 37.

Zwrot: »przełomić serce« (1): A iákoź tu nie małz vmnożyć łobie nędzny człowicze wiáry á nádzyeie íwoiey o tym Pánu íwoim? A iákoź tu nie małz przełomić w łobie tego kámiennego fercá íwego? *RejPos* 257v.

4. *Postąpic wbrew czemuś* [co] (5) : tegodlá moię czyfłtofc iemu^m poślubila/ a nadeń ijnego męźa nigdy niechcę poznatz/ ale fię iemu czyfłtá ij blogoflawioná zawźdi chcę chowatz/ bo meé obietnice przełomitz niemoğę *OpecŻyw* 3; Wfwm fię Cziele na Swiat z yawił Ktore Duchem Swiętým íprawił. Dzywnie nad wlytko ítworzenie Przełomywfzy przirodzenie *RejKup* 14v; Iaz to niecnotliwa: Ach nieftétyfz/ iali to w powieści fałfzywa: Lepiéy było pozwolić/ á wiáre przełomić/ O wlytd fię nie záftáwiáć/ do niecnoty íklónić? *GosłCast* 65; [A przedię niefzczefny Luter ímiał y to Boże y Chryfłufowe práwo przełomić/ á ludźiom do wiela żon náuká fwoiá piekielná wolność otworzyć *SkarKaz* 47b (Linde)].

przełomić w czym (1): W Kościéle ofiárowan dnia był czterdzieftego/ Niechęc y w tym przełomić zakonu Bożego. *LatHar* 518.

Zwrot: »przymierze przełomić« (1): Nie ruźyło to fyná: Przymierze przełomił Przyrodzone/ y krwiá fię mátki íwey poškromił. *KlonWor* 65; [A ieflić fię przyda vpáść/ á to swięte przymierze znouu przełomić/ nie odkłádayze ode dnia do dnia: ále [...] ítárayze fię o to ábyś ten pokoy záśię wnet nápráwił *WujPosN* 1584 I 340 (Linde)].

5. *Unieważnić* [co] (4) : A iefli heretikow wielé/ niebyło tak niewfitydliwych/ aby fmieli Teftame^{nt} pańfki przełomić/ iakálfz tedy niewfitydliwość nařza/ ktorzy te^{go} drugim pomagámy? *MurzNT* 126; *Repagula iuris perfringere per translationem*, Zágrodzenia práwne przełomić/ pokázić práwá. *Mqcz* 275d; iáko oni [*heretycy*] przez iedno pífmeczko s Páwłá s. [...] chcą iuř práwie wfzytkę Bibliá przełomić *SarnUzn* G4.

Szereg: »przełomić a zniszczyć« (1): A toć fą teř ty przyczyny/ przecř nie infzym kfálfem Pan chciał przełomić á zniřczyć tych řrogich dekretow řwoich/ iedno iř iuř řadne ine řtworzenie tego przeiednáć nie mogło/ iedno ono řwięte plemię s poczátku řwiátá w Bořtwie iego zácřęte *RejPos* 101v.

Synonimy: **1.** *podzielić*; **b.** *rozbić*; **2.** *pokonać*, *zwyciężyć*; **a.** *pobić*, *poborzyć*, *pogromić*, *pokazić*, *porazić*, *pożyć*, *przerazić*, *przewyciężyć*, *zwyciężyć*; **3.a.** *nakłonić*, *namowić*, *przekonać*, *zwalczyć*; **b.** *opanować*, *przemoc*, *przerwać*, *umiarkować*, *uřmierzyć*.

Formacje współrdzenne cf ŁAMAC.

Cf **PRZEŁOMIENIE**, **PRZEŁOMIKAMIŃ**, **PRZEŁOMIONY**, **PRZEŁOMIPIŁOT**, **PRZEŁOMIWROTA**